BO‘LAJAK SPORTCHI MUTAXASSISLARNING NUTQIY FAOLIYATI VA KASBIY MULOQOT MADANIYATI

Abdusamatova Ruxshona,
O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya
va sport universiteti
KO 51-25 guruh talabasi
Ilmiy rahbar: **Z.U.Sultanova**

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak sportchi mutaxassislarning nutqiy faoliyati, ularning kasbiy muloqot jarayonidagi o‘rni va nutq madaniyatini shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Sport sohasidagi terminologiyaning o‘ziga xosligi, murabbiy va sportchi o‘rtasidagi kommunikatsiya hamda ommaviy chiqishlar jarayonida nutqiy ko‘nikmalarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, sportchining ijtimoiy imidjini shakllantirishda nutqiy faoliyatning ta’siri bo‘yicha tavsiyalar berilgan

Kalit so‘zlar: Nutqiy strategiya, sport lingvistikasi, verbal va noverbal muloqot, professional kompetensiya, sport etikasi, kognitiv muloqot, nutqiy etiketi, diskurs.

Аннотация: В данной статье анализируется речевая активность будущих специалистов в области спорта, её роль в процессе профессиональной коммуникации и формировании речевой культуры. Подчеркивается специфика терминологии в сфере спорта, важность речевых навыков в процессе общения между тренером и спортсменом, а также в публичных выступлениях. Также даются рекомендации по влиянию речевой активности на формирование социального имиджа спортсмена.

Ключевые слова: Речевая стратегия, спортивная лингвистика, вербальная и невербальная коммуникация, профессиональная компетентность, спортивная этика, когнитивная коммуникация, речевой этикет, дискурс.

Annotation. This article analyzes the speech activity of future sports professionals, their role in the process of professional communication and the formation of speech culture. The specificity of terminology in the field of sports, the importance of speech skills in the process of communication between a coach and an athlete, as well as public speeches are highlighted. Also, recommendations are given on the influence of speech activity in the formation of the social image of an athlete.

Keywords: Speech strategy, sports linguistics, verbal and nonverbal communication, professional competence, sports ethics, cognitive communication, speech etiquette, discourse.

Bizga ma’lumki hozirgi globallashuv davrida sport nafaqat jismoniy bellashuv, balki yirik media-loyihaga aylandi. Shu sababli, bo‘lajak sportchi mutaxassisdan nafaqat soniya va santimetrlar, balki o‘z fikrini mantiqan izchil, tushunarli va ta’sirchan yetkazib berish qobiliyati talab etilmoqda. Sportchi nutqi uning shaxsiy "brendi" va davlatning madaniy elchisi sifatida namoyon bo‘ladi. Zamonaviy sport olamida mutaxassisdan nafaqat yuqori jismoniy tayyorgarlik, balki yuksak intellektual salohiyat va muloqot madaniyati ham talab etilmoqda. Bo‘lajak sportchi mutaxassisning nutqiy faoliyati uning kasbiy mahoratining ajralmas qismidir. Zero,

sportchi nafaqat maydonda natija ko‘rsatuvchi shaxs, balki matbuot anjumanlarida, xalqaro maydonlarda va jamoat ishlarida o‘z sohasini namoyon etuvchi vakildir.

Sportchi nutqining o‘ziga xos xususiyatlari haqida gapirganda avvalambor shuni ta’kidlash lozimki, sport sohasidagi nutqiy faoliyat boshqa sohalardan o‘zining ekspressivligi va lakonikligi (qisqaligi) bilan ajralib turadi. Sportchi nutqining asosiy xususiyatlari:

Terminologik aniqlik: Har bir sport turi bo‘yicha maxsus atamalarning to‘g‘ri qo‘llanilishi.

Buyruq va instruksiya: Mashg‘ulot va musobaqa davomida aniq, qisqa va tushunarli ko‘rsatmalar bera olish.

Psixologik ta’sir: Nutq orqali o‘zini va jamoasini g‘alabaga ruhlantirish.

Sportchi nutqidagi muloqotning strukturaviy turlari ham mavjud bo‘lib, bunda bo‘lajak mutaxassis quyidagi muloqot shakllarini mukammal egallashi lozim:

1. Kasbiy-sohaviy muloqot: Murabbiy, hakam va mutaxassislar bilan o‘zaro fikr almashish.
2. Ommaviy nutq: OAV vakillari bilan intervyu, muxlislar bilan uchrashuv va taqdimotlar.
3. Hujjatlar bilan ishlash: Rasmiy xatlar, arizalar va professional shartnomalar tuzishda yozma nutq savodxonligi.

Bo‘lajak sportchi mutaxassis nutqida noverbal kommunikatsiyaning o‘rni muhim bo‘lib, sportda so‘zsiz muloqot (imo-ishoralar, tana tili, yuz ifodasi) muhim rol o‘ynaydi. Ko‘pincha shovqinli stadionlarda yoki masofadan turib muloqot qilishda noverbal vositalar asosiy nutq vazifasini bajaradi. Mutaxassis ushbu belgilarni to‘g‘ri talqin qila olishi va qo‘llashi zarur.

Sportchi mutaxassis nutqida sport diskursining lingvistik tabiyati haqida shuni aytishimiz lozimki, sport nutqi o‘ziga xos professional diskurs hisoblanib, u bir necha darajalarda amalga oshadi:

Intraprofessional daraja: Sportchi va murabbiy, sportchi va jamoadoshlari o‘rtasidagi muloqot. Bu yerda nutq maksimal darajada siqilgan (lakonizm) va terminlarga boy bo‘ladi.

Interprofessional daraja: Sportchi va hakamlar, sportchi va tibbiyot xodimlari yoki tashkilotchilar o‘rtasidagi muloqot. Bunda rasmiy-idoraviy uslub va etiket birinchi o‘ringa chiqadi.

Ekstraprofessional daraja: Sportchi va keng omma (muxlislar, jurnalistlar). Bu yerda nutqning jozibadorligi, emotsional bo‘yoqdorligi va tushunarliligi muhim.

Nutqiy faoliyatdagi to‘siqlar va ularni bartaraf etish borasida bo‘lajak mutaxassislar nutqiy faoliyatida ko‘pincha quyidagi muammolarga duch kelishadi:

Leksik kambag‘allik: Sport terminlaridan tashqari umumadabiy tilda so‘z boyligining yetishmasligi.

Psixologik to‘siq (Glossofobiya): Ommaviy chiqishlar va kameralar oldida hayajonlanish, fikrni yo‘qotib qo‘yish.

Paralingvistik muammolar: Nutqning juda tez yoki juda sekinligi, ortiqcha "parazit" so‘zlardan foydalanish.

Masalani yechimi sifatida: Talaba-sportchilar uchun maxsus "Notiqlik mahorati" va "Sportchining ommaviy kommunikatsiyasi" kabi treninglarni o‘quv rejasiga kiritish lozim.

Sportchi imidjida noverbal komponentlar

Tadqiqotlarga ko‘ra, sportdagi muloqotning oltmish, ellik foiz qismi noverbal vositalar hisobiga to‘g‘ri keladi. Bunga:

a) kinesika: Mimika va qo‘l harakatlari orqali jamoaga signal berish.
b) proksemika: Maydondagi masofani saqlash va shaxsiy hudud muloqoti.
c) taktil aloqa: G‘alaba yoki mag‘lubiyat paytidagi o‘zaro qo‘llab-quvvatlash harakatlari kiradi.

Xulosa qilib aytganda bo‘lajak sportchi mutaxassisning nutqiy faoliyati – bu shunchaki gapirish emas, balki o‘z sohasining intellektual salohiyatini namoyish etishdir. Nutq madaniyati rivojlangan sportchi o‘z karerasini yakunlagandan so‘ng ham murabbiylik, sharhlovchilik yoki sport menejmenti sohalarida muvaffaqiyat qozonish uchun mustahkam poydevorga ega bo‘ladi. Bo‘lajak sportchi mutaxassisning nutqiy faoliyatini rivojlantirish uning xalqaro sport arenalarida o‘z o‘rnini topishiga yordam beradi. Nutq madaniyati yuqori bo‘lgan sportchi nafaqat jismoniy natijalari bilan, balki o‘zining intellektual salohiyati va madaniy darajasi bilan davlat nufuzini oshiradi. Oliy ta’lim tizimida sportchilar uchun "Nutq madaniyati" va "Kasbiy muloqot" fanlarini chuqurlashtirilgan holda o‘qitish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jismoniy tarbiya va sport sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi qarorlari.
2. Safarov Sh. "Pragmalingvistika". – Toshkent, 2008.
3. Mahmudov N. "Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish". – Toshkent, 2013.
4. Ismoilov A. "Sportda muloqot psixologiyasi". – T.: O‘zDJTSU, 2020.
5. Karimov S. "O‘zbek tili badiiy uslubi". – Samarqand, 1992.
6. Zikrullayev F. "Sport terminlarining semantik-derivatsion tadqiqi". – Toshkent, 2019.